

دانشگاه تربیت معلم

دانشگاه تربیت معلم تهران
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه الهیات

پایان نامه

جهت دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد
گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

بررسی مسؤولیت کیفری اطفال بزهکار از دیدگاه فقه و حقوق

استاد راهنما

۱۳۸۱ / ۵ / ۲۰

دکتر آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی (دام ظلّه)

استاد مشاور

دکتر غفور خوئینی

۳۴۲۴۴۹

نگارش

لیلا نعیمی

دی ماه ۱۳۸۰

رژا افشاری
تربیت معلم

تقدیرم

مادرم، آن کوهر پاک که مظهر عشق و ایثار است.

پدرم همان نستوه پر عطوفتی که به جز پدر برایم معلّمی دلسوز

و مشوّقی مهربان است

و در آخر به تمام قربانیان کوچک شبیخون جهل، فقر و بی عدالتی.

تقدیر و شکر

«یا نور السموات والارض» نبودم، وجودم بخشیدی، خفته بودم، نعمت بیداریم عطا فرمودی، لطف کردی این کمترین را با کتب آشنا کردی، نعمت ارشادم عطا فرمودی، روزنه‌ای از عوالم ملکوت به رویم گشودی، از اساتید بی رنگ بر من رنگ بخشیدی، این نهر خشکیده را به بحر متصل گرداندی. شکر این مواهب نتوانم لیک لیک می‌دانم آنچه به من داده‌ای همه از روی تفضل است اما باز هم چشم توقع به تفضل آن جناب دارم که دست دیگر نمی‌شناسم.

الهی به جودت، هر کس که به من حرفی آموخته، از وی راضی باش و به فضلت او را از من راضی بدار.

الهی به فرمانبرداری آن که به راه راستم آورد و پیروی آن که راهنماییم کرد توفیق ده. نیک می‌دانی که علمم موجب ازدیاد حیرتم شده است پس ای علم محض بر حیرتم بیفز «رب زدنی علماً»، دستم را بدار تا در راهم استوار باشم و قلبم را مورد مشیت «العلم نور یقذفه الله فی قلب من یشاء» قرار ده.

چکیده

از آنجا که بزهکاری اطفال یک آسیب اجتماعی جدی و نگران کننده است، در جامعه‌ی ما که (۴۶٪) آن را افراد زیر (۱۸) سال تشکیل می‌دهند شناخت و بررسی پدیده‌ی بزهکاری از اولویت برخوردار است. در این پژوهش ضمن بیان مفهوم کودک، قوه‌ی ممیزه، رشد، بلوغ و بزهکاری سنّ مسؤولیت کیفری در کشورهای مختلف بیان شده است و نظر به این که دیدگاه‌های مختلف فقهی و حقوقی در تصمیم‌گیری در خصوص کیفر اطفال مؤثر است علاوه بر توضیح تاریخچه و عقاید مکاتب مختلف در رابطه با این مسأله قوانین جزایی قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران درباره‌ی اطفال بررسی گردیده است. البته در این راستا به بررسی اجمالی «کنوانسیون حقوق کودک» نیز پرداخته شده است.

اگر چه بررسی و برآورد بزهکاری و موادّ قانونی راجع به این موضوع کار دشواری است؛ اما در این تحقیق تلاش شده که به تحلیل حقوقی موادّ قانونی که در رابطه با اطفال در قانون مجازات وجود دارد پرداخته شود و ضمن بررسی روند رو به رشد بزهکاری اطفال و مقایسه‌ی بزهکاری بین دختران و پسران آمار دقیقی در این خصوص در سالهای مختلف ایران و جهان ارایه شده است. برای جلوگیری از انحرافات هر چه بیشتر نوجوانان بزهکار، هدایت و رهنمون ساختن آنها به سمت یک زندگی متعالی طبعاً نیاز به طراحی برنامه‌ای خاص می‌باشد و از این جهت این پایان نامه یک بخش خود را به اقدامات و تدابیر قضایی و تربیتی برای اصلاح و تربیت اطفال اختصاص داده است.

واژگان کلیدی

- اطفال
- اطفال بزهکار
- بزهکاری
- حقوق
- فقه
- کیفر
- مسؤلیت
- مسؤلیت کیفری

« فهرست مطالب »

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۱	الف) طرح موضوع
۱	ب) پرسشهای تحقیقاتی
۱	ج) سابقه‌ی تحقیق
۲	د) روش تحقیق
۲	ها) جامعه آماری
۲	و) روش گردآوری اطلاعات
۲	ز) تجزیه تحلیل داده‌ها
۲	ح) مشکلات و تنگنای تحقیق
۲	ط) اصطلاحات و لغات
۲	ی) سازماندهی تحقیق
۳	یا) پیشنهادات
۳	یب) زمان تحقیق

بخش ۱: کلیات

۶	فصل اول: کودک، قوه‌ی متمیزه، رشد، بلوغ و بزهکاری
۶	۱-۱-۱ کودک
۶	۱-۱-۱-۱: مفهوم کودک (طفل، صبی و صغیر)
۹	۱-۱-۱-۲: زمان کودکی
۹	الف) آغاز کودکی
۱۰	ب) پایان دوره‌ی کودکی

۱۱	۱-۱-۲: قوه‌ی ممیزه
۱۱	۱-۱-۲-۱: تعریف تمییز
۱۳	۱-۱-۲-۲: سنّ تمییز در سایر کشورها
۱۶	۱-۱-۳: رشد
۱۶	۱-۱-۳-۱: مفهوم رشد
۱۹	۱-۱-۳-۲: انواع رشد
۲۰	۱-۱-۳-۳: سنّ رشد
۲۰	الف) رشد معاملی
۲۱	ب) رشد کیفری
۲۱	۱-۱-۴: بلوغ
۲۱	۱-۱-۴-۱: مفهوم بلوغ
۲۵	۱-۱-۴-۲: سنّ بلوغ
۲۵	الف) سنّ بلوغ در اسلام
۲۸	ب) سنّ بلوغ در مسایل مختلف حقوقی و سیاسی
۳۱	ج) سنّ بلوغ از نظر بیمان نامه‌ی حقوق کودک
۳۲	۱-۱-۴-۳: نشانه‌های بلوغ
۳۴	۱-۱-۵: بزهکاری
۳۹	فصل دوم: تعریف، ارکان، درجات و عوامل رافع مسؤولیت کیفری
۳۹	۱-۱-۲: تعریف مسؤولیت کیفری
۳۹	۱-۱-۲-۱: مفهوم لغوی مسؤولیت و کیفر
۴۱	۱-۱-۲-۲: مختصات فرآنی مسؤولیت کیفری
۴۲	۱-۱-۲-۳: تعریف حقوقی مسؤولیت کیفری
۴۲	۱-۲-۲: ارکان مسؤولیت کیفری
۴۲	۱-۲-۲-۱: قابلیت انتساب
۴۴	۱-۲-۲-۲: قابلیت تحمل
۴۳	۱-۲-۳: درجات مسؤولیت کیفری
۴۴	۱-۲-۳-۱: عمد
۴۵	۱-۲-۳-۲: شبه عمد
۴۵	۱-۲-۳-۳: خطایی
۴۶	۱-۲-۴: عوامل رافع مسؤولیت کیفری

بخش ۲: تاریخچه‌ی مسؤولیت کیفری

۵۰	فصل اول: مسؤولیت کیفری تا قرن هیجدهم
۵۰	۱-۱-۲: جمعی بودن مسؤولیت کیفری
۵۲	۲-۱-۲: موضوعی بودن مسؤولیت کیفری
۵۴	فصل دوم: مسؤولیت کیفری در دوران معاصر (بعد از قرن ۱۸ تا کنون)
۵۶	فصل سوم: مسؤولیت کیفری اطفال از دیدگاه مکاتب عمده‌ی حقوق جزا
۵۶	۱-۳-۲: مسؤولیت کیفری اطفال از دیدگاه مکتب کلاسیک
۵۸	۲-۳-۲: مسؤولیت کیفری اطفال از دیدگاه مکتب نئوکلاسیک
۶۰	۳-۳-۲: مسؤولیت کیفری اطفال از دیدگاه مکتب اثباتی (تحقیقی)
۶۲	۴-۳-۲: مسؤولیت کیفری اطفال از دیدگاه مکاتب دفاع اجتماعی
۶۳	۱-۴-۳-۲: مکتب دفاع اجتماعی افراطی
۶۴	۲-۴-۳-۲: مکتب دفاع اجتماعی اعتدالی

بخش ۳: مسؤولیت کیفری اطفال در ایران و کنوانسیون حقوق کودک

۶۸	فصل اول: مسؤولیت جزایی اطفال در قوانین مجازات عمومی قبل از انقلاب اسلامی
۷۲	۱-۱-۳: مسؤولیت کیفری اطفال در قانون آزمایشی مجازات عمومی (۱۳۰۴)
۷۳	۱-۱-۳: اطفال و اشخاص موضوع مواد (۳۴)، (۳۵)، (۳۶) و میزان مسؤولیت آنها
۷۵	۲-۱-۱-۳: مقررات ملایم مواد (۳۷)، (۳۸) و (۳۹)
۷۹	۲-۱-۳: قانون تشکیل دادگاه اطفال مصوب (۱۳۳۸)
۷۹	۱-۲-۱-۳: سابقه‌ی تأسیس و گسترش دادگاههای اطفال
۷۹	۳-۲-۱-۳: تأسیس دادگاههای اطفال در ایران
۸۱	الف) نحوه‌ی تشکیل دادگاه اطفال
۸۱	ب) صلاحیت و نحوه‌ی رسیدگی دادگاه اطفال
۸۲	ج) احکام و تصمیمات دادگاه اطفال
۸۴	۳-۲-۱-۳: ویژگیها و مزایای قانون تشکیل دادگاه اطفال مصوب (۱۳۳۸)
۸۴	الف) مقررات حمایتی از اطفال بزهکار
۸۵	ب) تأکید بر اصلاح و تربیت اطفال بزهکار
۸۵	ج) تأسیس کانون‌های اصلاح و تربیت
۸۵	۴-۲-۱-۳: ایرادات قانون تشکیل دادگاه اطفال مصوب (۱۳۳۸)

۸۶	۳-۱-۳: مسؤولیت کیفری اطفال در قانون اصلاحی مجازات عمومی (۱۳۵۲)
۸۶	۱-۳-۱-۳: طفل و مسؤولیت وی در هر یک از مراحل کودکی
۸۹	۲-۳-۱-۳: مقررات مختلف قانون مجازات عمومی (۱۳۵۲) در مورد اطفال بزهکار
۸۹	الف) امکان تجدید نظر احکام صادره
۸۹	ب) صدور قرار تأمین در مورد متهمین اطفال
۸۹	ج) تعیین دادگاه صالح
۹۱	فصل دوم: مسؤولیت کیفری اطفال در قوانین بعد از انقلاب اسلامی
۹۲	۱-۲-۳: مرحله‌ی اجرای قوانین جزایی مصوب سال (۱۳۶۱) و (۱۳۶۲)
۹۲	۲-۲-۱: مرحله‌ی اجرای قانون مجازات اسلامی مصوب شورای اسلامی و مجمع تشخیص مصلحت نظام مصوب سال (۱۳۷۰)
۹۳	۳-۲-۳: مرحله‌ی اجرای قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب (۱۳۷۸/۶/۲۸)
۹۵	فصل سوم: مسؤولیت کیفری اطفال در کنوانسیون حقوق کودک
۹۶	۱-۳-۳: مرحله‌ی تحقیقات مقدماتی
۹۸	۲-۳-۳: مرحله‌ی رسیدگی دادگاه و اتخاذ تصمیم
۹۸	۱-۲-۳-۳: عدم توسل به دادرسی قضایی
۹۹	۲-۲-۳-۳: دادگاه صالح برای رسیدگی به جرایم اطفال
۱۰۰	۳-۳-۳: مرحله‌ی اجرای تصمیمات

بخش ۴: بررسی مواد قانونی و آمارهای وارده در رابطه با جرایم اطفال

۱۰۳	فصل اول: بررسی مواد قانونی راجع به جرایم اطفال و مجازات آنها
۱۰۳	۱-۱-۴: ماده‌ی (۴۹) و تحلیل حقوقی آن
۱۰۵	۲-۱-۴: ماده‌ی (۵۰) و تحلیل حقوقی آن
۱۰۶	۳-۱-۴: ماده‌ی (۵۹) و تحلیل حقوقی آن
۱۰۷	۴-۱-۴: ماده‌ی (۶۴) و تحلیل حقوقی آن
۱۰۸	۵-۱-۴: ماده‌ی (۱۱۱) و تحلیل حقوقی آن
۱۰۹	۶-۱-۴: ماده‌ی (۱۱۲) و تحلیل حقوقی آن
۱۰۹	۷-۱-۴: ماده‌ی (۱۱۳) و تحلیل حقوقی آن
۱۱۰	۸-۱-۴: ماده‌ی (۱۳۰) و تحلیل حقوقی آن
۱۱۰	۹-۱-۴: ماده‌ی (۱۴۶) و تحلیل حقوقی آن
۱۱۱	۱۰-۱-۴: ماده‌ی (۱۴۷) و تحلیل حقوقی آن

- ۱۱۱-۱-۴: ماده‌ی (۱۶۶) و تحلیل حقوقی آن ۱۱۱
- ۱۱۲-۱-۴: ماده‌ی (۱۹۸) و تحلیل حقوقی آن ۱۱۲
- ۱۱۳-۱-۴: ماده‌ی (۲۱۱) و تحلیل حقوقی آن ۱۱۳
- ۱۱۵-۱-۴: ماده‌ی (۲۲۱) و تحلیل حقوقی آن ۱۱۵
- ۱۱۶-۱-۴: مواد قانونی مربوط به اقرار در جرایم و تحلیل حقوقی آنها ۱۱۶
- ۱۱۷-۱-۴: بررسی برخی از مواد قانون آیین دادرسی کیفری ایران در زمینه‌ی دادگاه اطفال مصوب (۱۳۷۸) .. ۱۱۷
- ۱۱۸-۱-۴: ماده‌ی (۲۲۶) و تحلیل حقوقی آن ۱۱۸
- ۱۲۰-۱-۴: ماده‌ی (۲۲۸) و تحلیل حقوقی آن ۱۲۰
- ۱۲۱-۱-۴: ماده‌ی (۲۲۹) و تحلیل حقوقی آن ۱۲۱
- ۱۲۳-۱-۴: ماده‌ی (۲۳۰) و تحلیل حقوقی آن ۱۲۳
- ۱۲۳-۱-۴: ماده‌ی (۲۳۱) و تحلیل حقوقی آن ۱۲۳
- فصل دوم: بررسی و برآورد میزان شیوع بزهکاری ۱۲۵
- ۱-۲-۴: مقایسه‌ی شیوع بزهکاری در دختران و پسران ۱۲۵
- ۲-۲-۴: آمار دستگیر شدگان جرایم مختلف در حوزه‌ی استحقاقی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب جنس و سن ۱۲۹
- ۳-۲-۴: نمونه‌گیری پرونده‌ی شخصیتی نوجوانان بزهکار پسر کانون اصلاح و تربیت تهران ۱۳۱

بخش ۵: اقدامات و تدابیر برای اصلاح و تربیت اطفال

- فصل اول: اقدامات تأمینی و تربیتی ۱۳۵
- ۱-۱-۵: مفهوم اقدامات تأمینی ۱۳۵
- ۲-۱-۵: اقسام اقدامات تأمینی و تربیتی ۱۳۷
- فصل دوم: تصمیمات دادگاهها در مورد اطفال بزهکار و طرز اجرای تدابیر قضایی ۱۴۱
- ۱-۲-۵: انواع تصمیمات دادگاهها ۱۴۱
- ۲-۲-۵: اقدامات و تدابیر قضایی برای اصلاح و تربیت اطفال ۱۴۲
- ۱-۲-۲-۵: ضرورت و لزوم شناسایی شخصیت ۱۴۲
- ۲-۲-۲-۵: نحوه‌ی شناسایی شخصیت اطفال بزهکار ۱۴۳
- ۳-۲-۲-۵: تشکیل پرونده‌ی شناسایی شخصیت ۱۴۶
- نتیجه‌گیری ۱۴۹

فهرست منابع و مآخذ

- فهرست منابع فارسی
- فهرست منابع عربی
- فهرست پایان نامه‌ها
- فهرست نشریات و جزوات

پیوست

- فهرست آیات
- فهرست اعلام
- واژگان کلیدی
- چکیده‌ی انگلیسی

فهرست جداول

- جدول شماره‌ی (۱-۴): مهمترین بزه‌هایی که افراد زیر (۱۸) سال در خرداد ماه سال (۱۳۷۶ هـ.ش) به تفکیک جنسیت مرتکب شده‌اند ۱۲۷
- جدول شماره‌ی (۲-۴): مهمترین بزه‌هایی که افراد زیر (۱۸) سال در خرداد (۱۳۷۸ هـ.ش) به تفکیک جنسیت مرتکب شده‌اند ۱۲۸
- جدول شماره‌ی (۳-۴): آمار دستگیر شدگان جرایم مختلف در حوزه‌ی استحقاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران برحسب جنس و سن ۱۲۹
- جدول شماره‌ی (۴-۴): محل سکونت بزهکاران ۱۳۱
- جدول شماره‌ی (۵-۴): وضعیت مسکن بزهکاران (الف) و میزان تعلق به شهر یا روستا (ب) ۱۳۱
- جدول شماره‌ی (۶-۴): تعداد افراد خانواده‌ی بزهکار (میزان عیالواری) ۱۳۲
- جدول شماره‌ی (۷-۴): پراکندگی سنی بزهکاران ۱۳۲
- جدول شماره‌ی (۸-۴): سابقه‌ی محکومیت قبلی بزهکاران ۱۳۲
- جدول شماره‌ی (۹-۴): محکومیت تعیین شده برای بزهکاران ۱۳۲

فهرست نمودار

۱۳۰	نمودار شماره (۴ - ۱)
۱۳۰	نمودار شماره (۴ - ۲)
۱۳۰	نمودار شماره (۴ - ۳)
۱۳۰	نمودار شماره (۴ - ۴)
الف ۱۳۰	نمودار شماره (۴ - ۵)
الف ۱۳۰	نمودار شماره (۴ - ۶)
الف ۱۳۰	نمودار شماره (۴ - ۷)
الف ۱۳۰	نمودار شماره (۴ - ۸)

مقدمه

الف) طرح موضوع

نگاهی گذرا به جرایم و نشریات ما را با هشدارهای عمیق و تکان دهنده مواجه می‌سازد که افزایش روز افزون جرم و جنایت در جامعه، مایه‌ی اصلی آن است. متأسفانه افرادی که در گروه سنی (۱۵) تا (۲۴) سال قرار دارند بیش از افراد دیگر دچار بزهکاری و انحراف می‌شوند، از دلایل این امر کنترل خانواده‌ها تا (۱۵) سالگی و شروع دوران بحران بلوغ در پسران است و از طرف دیگر بلوغ عقلی جوانان بعد از (۲۴) سالگی باعث می‌شود که آنها کمتر به جرم و جنایت روی آورند و از آن جایی که قسمت عمده‌ی جمعیت کشور ما را نظیر سایر کشورهای توسعه نیافته کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهند بیشتر در معرض انحرافات اجتماعی قرار دارند، از این رو بسیاری از متخصصین، جامعه‌شناسان، جرم‌شناسان، روان‌شناسان و پژوهشگران به این امر پیچیده و ناراحت کننده یعنی مجرمین کم سن و سال توجه خاص دارند.

این رساله به بررسی بزهکاری اطفال و دیدگاههای مختلف حقوقی در طول ادوار مختلف پرداخته. مواد قانونی که رجع به جرایم و مجازات اطفال است مورد تحلیل قرار گرفته، آمار مختصری در مورد جرایم اطفال ارایه شده است و در پایان به بیان اقدامات و تدابیر اصلاحی و تربیتی پرداخته است.

ب) پرسشهای تحقیقاتی

- ۱- عوامل مؤثر بر مسؤولیت کیفری چیست؟
- ۲- تفاوت مسؤولیت کیفری اطفال در طول ادوار مختلف و در کشورهای مختلف چگونه است؟
- ۳- چه اقدامات و تدابیری برای اصلاح و تربیت اطفال به کار می‌رود؟

ج) سابقه‌ی تحقیق